

Latvijas Republikas
Nacionālais ziņojums par Padomes 2011.gada
19.jūlija Direktīvu 2011/70/EURATOM, ar ko
izveido Kopienas sistēmu lietotās kodoldegvielas
un radioaktīvo atkritumu atbildīgai un drošai
apsaimniekošanai

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
Valsts vides dienesta Radiācijas drošības centrs

2018.gada augusts

SATURS

Ievads.....	3
1. Izmaiņas normatīvo aktu jomā	5
2. Darbības joma un radioaktīvo atkritumu uzskaitē (2. pants, 12. panta 1.punkts un 14. panta 2.punkta b) daļa).....	5
3. Vispārīgie principi un valsts sistēma (4. un 5.pants).....	6
3.1. Politika, sistēma un vispārīgie principi (4.pants).....	6
3.2. Radioaktīvo atkritumu pārvaldības uzraudzības sistēma (5.pants).....	10
4. Kompetentā regulatīvā iestāde (6.pants)	12
4.1. Regulatīvas iestādes izveidošana un uzturēšana (6.panta 1.punkts).....	12
4.2. Regulatīvās iestādes neatkarības no citām iestādēm vai organizācijām nodrošināšana (6.panta 2.punkts).....	13
4.3. Juridisku pilnvaru, cilvēkresursu un finanšu resursu piešķiršana regulatīvajai iestādei (6.panta 3.punkts).....	13
5. Licences turētāji (7.pants)	15
5.1. Licences turētāja (operatora) atbildība (7.panta 1.punkts)	18
5.2. Licences turētāja pienākums regulāri novērtēt un pārbaudīt, un uzlabot radioaktīvo atkritumu pārvaldības objektu un darbību ar radioaktīvajiem atkritumiem drošību (7.panta 2. un 3.punkts) ...	19
5.3. Licences turētāja pienākums izveidot un ieviest pārvaldības sistēmas (7.panta 4.punkts).....	21
5.4. Licences turētāja pienākums paredzēt un uzturēt pietiekamus finanšu resursus un cilvēkresursus (7.panta 5.punkts).....	22
6. Zināšanas un prasmes radioaktīvo atkritumu pārvaldības jomā (8.pants)	23
7. Finanšu resursi (9.pants).....	24
8. Sabiedrības informēšana (10.pants).....	25
9. Valsts programma (11. un 12.pants).....	28
10. Pašnovērtējums un starptautiskais novērtējums (14. panta 3. punkts)	30
11. Nākotnes plāni, kā uzlabot radioaktīvo atkritumu drošu un atbildīgu pārvaldību.....	30
Kopsavilkums	31
Pielikums	32

Ievads

Latvijas Republikas ziņojums sagatavots saskaņā ar Padomes 2011.gada 19.jūlija Direktīvas 2011/70/Euratom, ar ko izveido Kopienas sistēmu lietotās kodoldegvielas un radioaktīvo atkritumu atbildīgai un drošai apsaimniekošanai (turpmāk – Direktīva 2011/70/Euratom), 14.panta 1.punktu. Sagatavotais ziņojums ir ievietots Valsts vides dienesta tīmekļa vietnē (<http://www.vvd.gov.lv/publikacijas-un-statistika>).

Ziņojums sagatavots ievērojot Eiropas kodoldrošības regulatoru grupas (European Nuclear Safety Regulators Group (ENSREG)) izstrādātās vadlīnijas Direktīvas 2011/70/Euratom ziņojuma sagatavošanai.

Ziņojums sniedz informāciju par to, kā Latvijā tiek ieviestas un īstenotas Direktīvā 2011/70/Euratom noteiktās prasības, nodrošinot augstus drošības standartus radioaktīvo atkritumu apsaimniekošanas jomā. Ievērojot Direktīvas 2011/70/Euratom 15.panta 2.punktā noteikto, ka tām Eiropas Savienības (turpmāk – ES) dalībvalstīm, kurās neveic darbības ar kodoldegvielu, nav jātransponē un jāīsteno direktīvā noteiktās prasības attiecībā uz lietoto kodoldegvielu, un Latvija ir viena no šīm ES dalībvalstīm, tad ziņojumā lietotās kodoldegvielas jautājumi nav iekļauti.

Latvijai kā ikvienai valstij ir jānodrošina videi un iedzīvotājiem draudzīga radioaktīvo atkritumu pārvaldības sistēmas attīstība valstī.

Valsts uzraudzību un kontroli radiācijas drošības un kodoldrošības jomā nodrošina Valsts vides dienesta Radiācijas drošības centrs (turpmāk - VVD RDC).

Latvijā ir tikai viena radioaktīvo atkritumu glabātava, kurā var apglabāt vai ilgstoši glabāt radioaktīvos atkritumus. Radioaktīvo atkritumu **glabātava „Radons”** (turpmāk – glabātava „Radons”) ir izveidota 1962.gadā. Glabātava „Radons” atrodas Baldones novadā, kas ir aptuveni 35 km attālumā no Rīgas pilsētas un 5 km attālumā no Baldones pilsētas. Glabātavā „Radons” tiek apglabāti zemas un vidējas radioaktivitātes īsdzīvojošie radioaktīvie atkritumi, citi radioaktīvie atkritumi tiek glabāti ilgtermiņā.

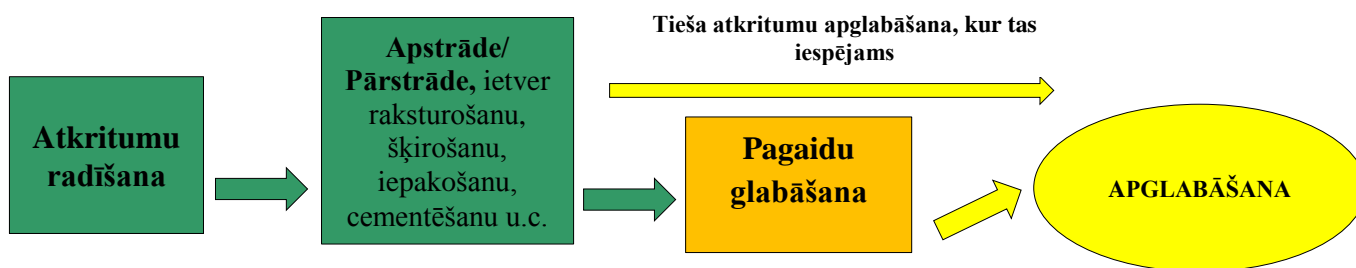
Glabātavu „Radons” apsaimnieko valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību „Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs” (turpmāk – LVĢMC), kura valstī ir vienīgā iestāde, kas nodrošina radioaktīvo atkritumu apstrādi, pārstrādi, ilgstošu glabāšanu (ilgtermiņa glabāšanu) un apglabāšanu. LVĢMC vienlaikus apsaimnieko arī vienīgo kodoliekārtu Latvijā - Salaspils kodolreaktoru, un nodrošinās tā likvidēšanu un demontāžu. Salaspils kodolreaktora likvidēšanas rezultātā radītie radioaktīvie atkritumi būs lielākais apjoms glabātavā „Radons”. Kopumā Latvijā katru gadu tiek radīts ļoti neliels apjoms radioaktīvo atkritumu (< 1 kubikmetrs).

Salaspils kodolreaktora īpašnieks ir Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (turpmāk – VARAM), bet nekustamā īpašuma valdītājs ir

LVĢMC. Salaspils kodolreaktors tika uzbūvēts un iedarbināts 1961.gadā. Salaspils kodolreaktors bija zinātniskais ūdens - ūdens baseina tipa reaktors, kas pašlaik ir likvidēšanas stadijā. Ar Ministru kabineta 2004.gada 30.novembra rīkojumu Nr.958 „Par Salaspils kodolreaktora likvidēšanas un demontāžas koncepciju” ir apstiprināta Salaspils kodolreaktora likvidēšanas un demontāžas koncepcija, kura paredz likvidēt Salaspils kodolreaktoru nepilnā apjomā, izvest radioaktīvos atkritumus no reaktora teritorijas un neveicot pilnu teritorijas sanāciju un nodrošināt valsts uzraudzību 60 gadu ilgā periodā.

Lai nodrošinātu Salaspils kodolreaktora likvidēšanas gaitā radušos radioaktīvo atkritumu apglabāšanu, nepieciešams papildus telpums glabātavā „Radons”, līdz ar to šobrīd aktuālie risināmie jautājumi ir valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu - Salaspils kodolreaktora likvidēšana un glabātavas „Radons” paplašināšana (radioaktīvo atkritumu tvertnes un ilgtermiņa glabātavas būvniecība).

1.attēls. Radioaktīvo atkritumu pārvaldība¹

¹ Sistēmas katrā posmā notiek informācijas dokumentēšana.

1. Izmaiņas normatīvo aktu jomā

Vides politikas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam² (turpmāk – VPP2020) ir valsts politikas plānošanas dokuments, kurā iekļauti rīcības virzieni arī jonizējošā starojuma avotu drošai apsaimniekošanai. Atbilstoši Ministru kabineta 2017. gada 10. maija rīkojumam Nr.233 “Grozījumi Vides politikas pamatnostādnēs 2014.-2020. gadam” VPP2020 tika papildinātas ar 5.pielikumu “Radioaktīvo atkritumu pārvaldības programma”.

Radioaktīvo atkritumu pārvaldības programma (turpmāk – Programma) izstrādāta balstoties uz principiem, kuri izriet no Latvijas un starptautiskajiem dokumentiem. Programmas mērķis ir nodrošināt videi un iedzīvotājiem drošu radioaktīvo atkritumu pārvaldības sistēmas attīstību valstī.

2016. gadā tika veikts glabātavas "Radons" ilgtermiņa drošības novērtējums, kas tika īstenots ievērojot Direktīvas 2011/70/Euratom un MK noteikumu Nr. 129 prasības. Šāds novērtējums radioaktīvo atkritumu glabātavām ir jāveic reizi 10 gados.

Atbilstoši ES prasībām 2016. - 2017. gadā tika uzsākta sagatavošanās, lai veiktu starptautisku kodoldrošības un radioaktīvo atkritumu pārvaldības valsts sistēmas novērtēšanu 2019. gadā (Integrētais infrastruktūras pārskata novērtējums (IRRS) un Integrētais valsts radioaktīvo atkritumu un lietotās kodoldegvielas, likvidēšanas un vides sanācības sistēmas pārskata novērtējums (ARTEMIS misija)). Pašnovērtējums tiks veikts, lai pastāvīgi uzlabotu kodoldrošību un radiācijas drošību un lai nodrošinātu augstu drošības standartu sasniegšanu radioaktīvo atkritumu apsaimniekošanas jomā.

2. Darbības joma un radioaktīvo atkritumu uzskaitē (2. pants, 12. panta 1.punkts un 14. panta 2.punkta b) daļa)

Radioaktīvo vielu pielietojums Latvijā pēdējos gadus ir ļoti neliels. Vidēji gada laikā tiek nodoti apglabāšanai vai ilgstošai glabāšanai mazāk par 1 m³ radioaktīvo atkritumu.

Glabātava "Radons" ir pievirsmas glabātava, kurā ir izveidotas septiņas radioaktīvo atkritumu apglabāšanas tvertnes, no kurām 1. – 6. tvertnē ir apglabāti radioaktīvie atkritumi un 7. tvertnē radioaktīvi atkritumi tiek vēl glabāti, ievērojot, ka tvertne nav vēl aizpildīta. Tāpat glabātavas "Radons" teritorijā ir pagaidu glabātava, kurā radioaktīvie atkritumi tiek glabāti ilgtermiņā.

Kopējā radioaktīvo atkritumu radioaktivitāte glabātavā "Radons", ievērojot radioaktivitātes sabrukšanu, 2017. gada beigās sastādīja 310 TBq un kopējais tilpums ~ 900 m³ (kopā ar konteineriem un betonu), no kuriem apglabāto

² Apstiprinātas ar Ministru kabineta 2014.gada 26.marta rīkojumu Nr.130 „Par Vides politikas pamatnostādnēm 2014.–2020. gadam”

radioaktīvo atkritumu apjoms ir aptuveni 818 m³ (zemas un vidējas radioaktivitātes atkritumi) un glabāšanā esošo radioaktīvo atkritumu kopējais apjoms (uz 2018.gada sākumu) sastāda aptuveni 73,10 m³ (zemas un vidējas radioaktivitātes atkritumi) (skatīt pielikumu).

2018.gadā Latvijā darbojas ap 1040 operatori, kuri veic darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, un kurus uzrauga un kontrolē VVD RDC. No šiem operatoriem tikai 40 ir tādi operatori, kuri strādā ar radioaktīvo vielu saturošajiem avotiem un kuru darbības rezultātā rodas vai potenciāli radīsies radioaktīvie atkritumi (skat. 4. tabulu). Nepieciešams ņemt vērā, ka vairāki operatori (vairāk par 10), kuri lieto slēgtos starojuma avotus, ir noslēguši līgumus par avotu atpakaļizvešanu pēc to lietošanas termiņa beigām uz to valsti, no kurienes tie ievesti. Tāpat ir arī vairāki operatori, kuri lieto īsdzīvojošos radionuklīdus saturošus starojuma avotus. Pēc šo avotu lietošanas rodas tādi radioaktīvie atkritumi, kurus nav jāapglabā glabātavā "Radons", jo tie tiek glabāti līdz sabrukšanai un pēc tam tiek izkliedēti vidē.

Lielākais radioaktīvo atkritumu radītājs būs Salaspils kodolreaktors, kura likvidēšanu, pietiekoša finansējuma apstākļos, plānots uzsākt tuvākajā nākotnē. Pašreiz novērtētais radioaktīvo atkritumu tilpums, kas radīsies Salaspils kodolreaktora likvidēšanas procesā, ir 1200 m³ (zemas un vidējas radioaktivitātes atkritumi). Izstrādājot reaktora likvidēšanas plānu un būvprojektu, tiks arī precīzāk novērtēts radīto atkritumu apjoms un to sastāvs.

Latvijā nav tādu dabiskas izcelsmes starojuma avotu un darbību ar šāda veida avotiem, lai būtu nepieciešams risināt jautājumu par to radīto radioaktīvo atkritumu apsaimniekošanas un apglabāšanas problēmām.

3. Vispārīgie principi un valsts sistēma (4. un 5.pants)

3.1. Politika, sistēma un vispārīgie principi (4.pants)

Radiācijas drošības un kodoldrošības jomā ir izstrādāti normatīvie akti atbilstoši ES prasībām un starptautiskajām rekomendācijām. Jaunu normatīvo aktu vai grozījumu izstrāde spēkā esošajos normatīvajos aktos galvenokārt saistīta ar jaunu ES normatīvo aktu pieņemšanu vai to grozīšanu, ievērojot arī Starptautiskās atomenerģijas aģentūras rekomendācijas.

Par normatīvo aktu ieviešanu radiācijas drošības un kodoldrošības jomā atbildīgā iestāde ir VARAM. Izstrādājot normatīvos aktus, VARAM sadarbojas ar VVD RDC, ar konkrētajās darbības jomās iesaistītajiem operatoriem, biedrībām un asociācijām un ar citām iesaistītajām valsts institūcijām, piemēram, Ekonomikas ministriju, Iekšlietu ministriju, Satiksmes ministriju, Veselības ministriju, Zemkopības ministriju, Pārtikas un veterināro dienestu, Valsts glābšanas un ugunsdzēsības dienestu (turpmāk - VUGD) un Valsts robezsardzi. Sabiedrības līdzdalību pie normatīvo aktu izstrādes valstī nosaka Ministru kabineta 2009.gada 25.augusta noteikumi Nr.970 „Sabiedrības līdzdalības kārtība

attīstības plānošanas procesā”. Normatīvo aktu projekti tiek ievietoti VARAM tīmekļa vietnē, kur tie ir pieejami sabiedrībai, kurai ir iespēja izteikt priekšlikumus un piedalīties normatīvo aktu sagatavošanā.

Iestājoties ES, nacionālajos normatīvajos aktos tika pārņemtas ES normatīvo aktu prasības, pilnveidojot jau esošo normatīvo aktu sistēmu radiācijas drošības un kodoldrošības jomā.

Latvija ir ratificējusi vai pievienojusies arī virknei starptautisko līgumu (tai skaitā, Kopējai lietotās kodoldegvielas un radioaktīvo atkritumu drošas pārvaldības konvencijai, Konvencijai par kodoldrošību, Vīnes konvencijai par civilo atbildību par kodolkaitējumiem, Konvencijai par civiltiesisko atbildību kodolmateriālu jūras pārvadājumu jomā, Kodolmateriālu fiziskās aizsardzības konvencijai, Konvencijai par kodolnegadījumu operatīvu izziņošanu un Konvencijai par palīdzību kodolnegadījumā vai radiācijas avāriju situācijā).

2000.gadā Saeima ir pieņēmusi likumu „Par radiācijas drošību un kodoldrošību”, ar kuru izveidota normatīvo aktu bāze radiācijas drošības un kodoldrošības jomā. Atbilstoši likumam „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” 2001.gadā tika izveidota regulatīvā iestāde radiācijas drošības un kodoldrošības jomā – Radiācijas drošības centrs (no 2009.gada 1.jūlija - VVD RDC), kurš veic valsts uzraudzību un kontroli radiācijas drošības un kodoldrošības jomā Latvijā. Uz likuma „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” pamata izdoti Ministru kabineta noteikumi, veidojot vispārēju likumdošanas un institucionālo sistēmu radiācijas drošības un kodoldrošības jomā, tai skaitā arī radioaktīvo atkritumu pārvaldībā. Prasības attiecībā uz radiācijas drošību un kodoldrošību iekļautas arī citos vispārējos normatīvajos aktos, kuri regulē valsts iestāžu darbību, vides aizsardzību, būvniecību un citas jomas.

Likums „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” nosaka galvenos principus:

1) Radioaktīvo atkritumu apjoms un radioaktivitātes līmenis ir tik zems, cik vien tas praktiski iespējams.

2) Operators, kura darbības ar jonizējošā starojuma avotiem rada radioaktīvos atkritumus, ir atbildīgs par radioaktīvo atkritumu pārvaldības izmaksu segšanu.

3) Nav pieļaujama radioaktīvo atkritumu ieviešana Latvijā no citām valstīm, izņemot gadījumus, kad:

- tiek ievesti atpakaļ tie radioaktīvie atkritumi, kas radušies, ārvalstīs pārstrādājot no Latvijas izvestos radioaktīvos atkritumus;
- nav iespējams atdalīt tieši tos radioaktīvos atkritumus, kas pārstrādes procesā ārvalstīs radušies no radioaktīvajiem atkritumiem, kuri ievesti no Latvijas; tādā gadījumā ievēd ekvivalentu daudzumu citu radioaktīvo atkritumu.

4) Radioaktīvos atkritumus apglabāt ārpus Latvijas drīkst, ja pirms to pārvadāšanas Latvija ir noslēgusi vienošanos ar citu ES dalībvalsti vai trešo valsti par radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objekta izmantošanu citā ES dalībvalstī vai trešajā valstī.

Šādā situācijā lēmumu par Latvijā esošo radioaktīvo atkritumu apglabāšanu citas ES dalībvalsts vai trešās valsts radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objektā pieņem Ministru kabinets. Ministru kabinets pieņem lēmumu par radioaktīvo atkritumu apglabāšanu trešajā valstī, ja:

- trešā valsts ir noslēgusi vienošanos ar ES un šīs vienošanās darbības jomā ir ietverta radioaktīvo atkritumu pārvaldība vai šī trešā valsts ir viena no Kopējās lietotās kodoldegvielas un radioaktīvo atkritumu drošas pārvaldības konvencijas līgumslēdzējām pusēm;
- trešajā valstī ir radioaktīvo atkritumu pārvaldības un apglabāšanas programmas, kuru mērķis ir augsts drošības līmenis, un šis drošības līmenis nav zemāks par šajā likumā un citos tiesību aktos par radioaktīvo atkritumu apsaimniekošanu noteikto līmeni;
- trešās valsts radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objektā ir atļauts apglabāt nosūtītos radioaktīvos atkritumus, šis objekts darbojas pirms nosūtīšanas un tiek apsaimniekots atbilstoši trešās valsts radioaktīvo atkritumu pārvaldības un apglabāšanas programmā noteiktajām prasībām.

Pirms radioaktīvo atkritumu nosūtīšanas apglabāšanai uz trešo valsti VARAM informē Eiropas Komisiju par Latvijas vienošanos ar trešo valsti.

5) Latvijas Republikā nav pieļaujama lietotās kodoldegvielas izmantošana. Nav pieļaujama lietotās kodoldegvielas ieviešana Latvijas Republikā no citām valstīm.

6) Ja Latvijas Republikā tiek ievestas tādas radioaktīvās vielas, pēc kuru izmantošanas rodas radioaktīvie atkritumi, ko nepieciešams apglabāt Latvijā, par šo vielu ieviešanu maksājams dabas resursu nodoklis.

Ministru kabineta noteikumi nosaka prasības darbībām ar radioaktīvajiem atkritumiem un ar tiem saistītajiem materiāliem, dažādu radioaktīvo atkritumu ekvivalences noteikšanas kritērijus un principus. Saskaņā ar Ministru kabineta 2002.gada 19.marta noteikumiem Nr.129 „Prasības darbībām ar radioaktīvajiem atkritumiem un ar tiem saistītajiem materiāliem” (turpmāk – MK noteikumi Nr.129) operatoram ir pienākums dokumentēt visas darbības ar radioaktīvajiem atkritumiem, kā arī radioaktīvo atkritumu aktivitāti un tilpumu un uzglabāt šo informāciju līdz valsts uzraudzības perioda beigām.

VPP2020 tiek paredzēts likvidēt un demontēt Salaspils kodolreaktoru, uzlabot ilgtermiņa drošību glabātavā „Radons” (tai skaitā papildus radioaktīvās tvertnes būvniecība), pilnveidot sabiedrībai un komersantiem, kuri veic darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, pieejamo informāciju par radiācijas drošības

jautājumiem, kā arī veikt pasākumus un apmācību radiācijas drošības jomā uzlabošanai u.c. atbilstošus pasākumus.

Lai uzsāktu Salaspils kodolreaktora likvidēšanu, Ministru kabinets 1999.gada 26.oktobrī apstiprināja Salaspils kodolreaktora likvidēšanas un demontāžas koncepciju³, kura 2004.gadā tika aktualizēta. Salaspils kodolreaktora likvidēšanai tika veikts ietekmes uz vidi novērtējums (turpmāk - IVN)⁴.

Salaspils kodolreaktora likvidēšanas un demontāžas koncepcija paredz likvidēt Salaspils kodolreaktoru nepilnā apjomā, izvedot radioaktīvos atkritumus no reaktora teritorijas. Vienlaikus paredzēts neveikt pilnu teritorijas sanācību, ievērojot radioekoloģisko situāciju teritorijā, un nodrošināt 60 gadu ilgu valsts uzraudzības periodu. Atbilstoši koncepcijā ietvertajiem risinājumiem svaigā (neizmantotā) kodoldegviela un lietotā kodoldegviela tika atgriezta izcelsmes valstij - Krievijas Federācijai. Kodoldegvielas izvešana tika organizēta ar Amerikas Savienoto Valstu atbalstu.

Reaktora likvidēšanas laikā radušos radioaktīvos atkritumus nogādās uz glabātavu „Radons”. Lai pilnībā nodrošinātu reaktora likvidēšanas gaitā radušos radioaktīvo atkritumu apglabāšanu, ir nepieciešams papildus tilpums glabātavā „Radons”.

Lai noteiktu valsts politiku radioaktīvo atkritumu pārvaldības jomā, tika apstiprināta Radioaktīvo atkritumu glabāšanas koncepcija⁵, kura paredz:

- divu radioaktīvo atkritumu tvertņu būvniecību (viena – Salaspils kodolreaktora radioaktīvajiem atkritumiem, otra - papildus rezerve)⁶ glabātavā „Radons”. Ievērojot pieejamo finansējumu, kā arī atbilstoši Programmā noteiktajam, šobrīd tiek plānota tikai vienas tvertnes būvniecība;
- ilgtermiņa glabātavas būvniecību (tādas radioaktivitātes atkritumiem, kurus nevar apglabāt glabātavā „Radons”, bet drīkst ilgstoši glabāt šajā teritorijā).

Plānotajai darbībai glabātavā „Radons” ir veikta IVN procedūra un 2008.gadā IVN akceptēts Ministru kabinetā⁷.

Finansējums pasākumiem radioaktīvo atkritumu pārvaldības sistēmas uzlabošanai ir atbalstīts no valsts budžeta līdzekļiem 2014.-2018.gadā. Vienlaikus

³ Ministru kabineta 2004.gada 30.novembra rīkojums Nr.958 „Par Salaspils kodolreaktora likvidēšanas un demontāžas koncepciju”

⁴ Apstiprināts ar Ministru kabineta 2007.gada 26.jūlija rīkojumu Nr.467 „Par Salaspils kodolreaktora likvidēšanas un demontāžas akceptēšanu”

⁵ Apstiprināta ar Ministru kabineta 2003.gada 26.jūnija rīkojums Nr.414 „Par Radioaktīvo atkritumu glabāšanas koncepciju”

⁶ Ievērojot pašreizējo finansiālo situāciju, šobrīd tiek plānota tikai vienas radioaktīvo atkritumu tvertnes būvniecība

⁷ Ministru kabineta 2008.gada 3.decembra rīkojums Nr.769 „Par divu jaunu radioaktīvo atkritumu tvertņu un lietoto slēgto starojuma avotu ilgtermiņa glabātavas izbūves radioaktīvo atkritumu glabātavā „Radons” akceptēšanu”

ir arī atbalstīts finansējums reaktora likvidēšanai (dokumentācijas sagatavošanai un likvidēšanas darbiem).

3.2. Radioaktīvo atkritumu pārvaldības uzraudzības sistēma (5.pants)

Uzraudzības sistēma noteikta radiācijas drošību un kodoldrošību regulējošajos normatīvajos aktos, proti, likumā „Par radiācijas drošību un kodoldrošību”. VVD RDC ir Valsts vides dienesta struktūrvienība, kura saskaņā ar likumu „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” noteikto veic radiācijas drošības un kodoldrošības uzraudzību un kontroli valstī.

Latvijā radioaktīvo atkritumu pārvaldības uzraudzība tiek nodrošināta, ievērojot gūto pieredzi ar darbībām ar jonizējošā starojuma avotiem un šo darbību iespējamo risku.

Līdz 2016.gada 1.janvārim bija spēkā Ministru kabineta 2011.gada 20.septembra noteikumi Nr.723 „Darbību ar jonizējošā starojuma avotiem licencēšanas kārtība”, kuri noteica kritērijus, kas bija jāievēro, lai pieprasītu speciālo atļauju (licenci) vai atļauju darbībām ar jonizējošā starojuma avotiem.

Sākot ar 2016. gada 1. janvāri likums „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” nosaka, ka jebkura darbība ar jonizējošā starojuma avotiem ir licencējama vai reģistrējama. Lai uzsāktu un veiktu darbību ar avotiem, ņem vērā attiecīgajā licencē vai reģistrācijas lēmumā noteiktos ierobežojumus. Vienlaikus likums nosaka licencējamās darbības ar jonizējošā starojuma avotiem.

Ministru kabineta 2015.gada 22.decembra noteikumi Nr.752 „Kārtība, kādā licencē un reģistrē darbības ar jonizējošā starojuma avotiem” (turpmāk – MK noteikumi Nr.752), kas izdoti saskaņā ar likumu “Par radiācijas drošību un kodoldrošību” nosaka:

- kritērijus, kas ievērojami, lai uzsāktu darbības ar jonizējošā starojuma avotiem;

- darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, kurām nav nepieciešama licence vai reģistrēšana, un darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, kurām ir nepieciešama reģistrēšana;

- kārtību, kādā izsniedz, aptur un anulē licenci darbībām ar jonizējošā starojuma avotiem;

- kārtību, kādā reģistrē un aptur darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, un kārtību, kādā anulē šādu darbību reģistrāciju u.c. prasības.

Radioaktīvo atkritumu pārvaldības uzraudzība tiek īstenota:

1) izsniedzot licenci valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā;

2) izsniedzot licenci darbībām ar radioaktīvajiem atkritumiem vai darbībām ar jonizējošā starojuma avotiem, kuru rezultātā rodas radioaktīvie atkritumi;

3) veicot inspekcijas pārbaudes. VVD RDC inspektori glabātavu „Radons” pārbauda četras reizes gadā, izvērtējot tās uzturēšanu un ekspluatāciju; radioaktīvo atkritumu apstrādi un iepakojšanu; uzskaites, uzraudzības, pārvaldības un kontroles sistēmas uzturēšanas kārtību. Savukārt objektos, kur tiek veiktas darbības ar zemāka līmeņa radioaktivitātes avotiem, kontroles tiek veiktas retāk, ievērojot to bīstamību;

4) saņemot operatora atskaites. Operators katru gadu līdz 31.janvārim nosūta VVD RDC informāciju par izmaiņām, kas saistītas ar jonizējošā starojuma avotiem un darbībām ar tiem, kā arī par personālsastāva izmaiņām un citām pārmaiņām, kuras ietekmējušas radiācijas drošību un kodoldrošību iepriekšējā kalendārajā gadā.

VVD RDC ir tiesības nekavējoties saņemt informāciju par jebkurām avārijām un negadījumiem, kas var ietekmēt radiācijas drošību un kodoldrošību, kā arī pieprasīt un saņemt no valsts institūcijām, iestādēm un operatoriem VVD RDC funkciju pildīšanai nepieciešamo informāciju par radiācijas drošību un kodoldrošību.

Atbilstoši MK noteikumiem Nr.752 un citiem normatīvajiem aktiem radiācijas drošības un kodoldrošības jomā VVD RDC kontrolē operatora radiācijas drošības un kodoldrošības kvalitātes nodrošināšanas programmas (turpmāk - kvalitātes nodrošināšanas programma) izpildi un darbības ar jonizējošā starojuma avotiem.

Ja drošības, tehnoloģisko vai ekonomisko apsvērumu dēļ nepieciešams veikt tādas pārmaiņas darbībās ar valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektiem, kuru rezultātā jāmaina licences nosacījumi, tad līdz grozījumu izdarīšanai licencē operators:

1. sagatavo novērtējumu par to, kā tiks ievēroti radiācijas drošības un kodoldrošības pamatprincipi un normatīvie akti;

2. vismaz trīs mēnešus pirms plānoto pārmaiņu ieviešanas iesniedz VVD RDC iesniegumu par grozījumu izdarīšanu licences nosacījumos un iesniegumam pievieno:

2.1. pilno drošības izvērtējumu;

2.2. ar vietējo pašvaldību saskaņotu precizētu plānu par gatavību avārijām un rīcību avārijas situācijās, kas var rasties pārmaiņu dēļ;

2.3. radiācijas drošības un kodoldrošības instrukciju un darbinieku apmācības programmas aprakstu, kurā paredzēts nodrošinājums, lai apstarošanas līmenis būtu saprātīgi zems, izvēloties plānotajām pārmaiņām darbībās ar jonizējošā starojuma avotiem atbilstošus radiācijas drošības un kodoldrošības pasākumus;

2.4. to telpu, ēku vai teritoriju plānu un aprakstu, kurā veiks darbības ar jonizējošā starojuma avotu, ja attiecīgās pārmaiņas tos skar;

2.5. precizētu kvalitātes nodrošināšanas programmu;

2.6. novērtējumu par iespējamām pārmaiņām attiecībā uz radioaktīvo vielu izmetēm vidē, kā arī precizētu ventilācijas un kanalizācijas sistēmu shēmas un monitoringa sistēmas aprakstu, ja attiecīgās pārmaiņas tās skar;

2.7. aprakstu par paredzamajām pārmaiņām darbībās ar radioaktīvajiem atkritumiem pirms to nodošanas apglabāšanai;

2.8. precizētu fiziskās aizsardzības sistēmas aprakstu, kas saskaņots ar Drošības policiju.

Likums „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” paredz tiesības VVD RDC aizliegt veikt darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, ja tiek pārkāpti radiācijas drošības un kodoldrošības normatīvi. Licenci VVD RDC var anulēt vai apturēt, ja netiek izpildītas likuma „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” un/vai citu normatīvo aktu prasības attiecībā uz radiācijas drošību un kodoldrošību, kā arī licencē noteiktās prasības.

Atbildība par radiācijas drošību un kodoldrošību regulējošo normatīvo aktu pārkāpumiem ir paredzēta Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā naudas sodu veidā, kas fiziskām personām ir noteikta no 30 *euro* līdz 700 *euro* un juridiskām personām no 70 *euro* līdz 4300 *euro*. Par smagākiem noziedzīgiem nodarījumiem darbībās ar radioaktīvām vielām (aprites drošības noteikumu pārkāpšanu, neatļautu apglabāšanu, zādzību, laupīšanu, piesavināšanos, neatļautu pārvietošanu pāri valsts robežai, radioaktīvu un bīstamu vielu glabāšanas, izlietošanas, uzskaites un pārvadāšanas noteikumu pārkāpšanu) Latvijas Krimināllikumā paredzēti naudas sodi un sodi ar brīvības atņemšanu līdz pat divpadsmit gadiem.

4. Kompetentā regulatīvā iestāde (6.pants)

4.1. Regulatīvas iestādes izveidošana un uzturēšana (6.panta 1.punkts)

Latvijā valsts uzraudzību un kontroli radiācijas drošības un kodoldrošības jomā veic VVD RDC. Likumā „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” ir noteiktas VVD RDC galvenās funkcijas un uzdevumi. Pārējie uzdevumi, tiesības un pienākumi ir noteikti uz šī likuma pamata izdotajos Ministru kabineta noteikumos.

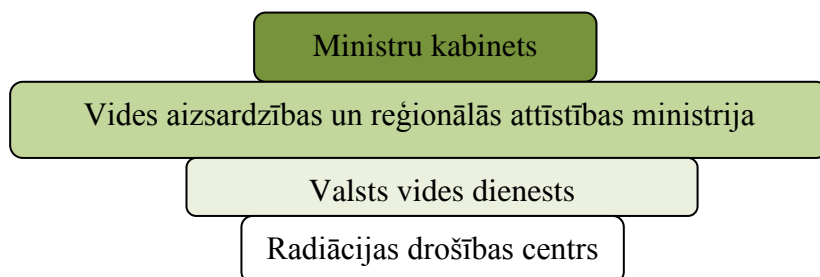
VVD RDC ir dibināts 2001.gada 9.jūlijā un līdz 2009.gada 1.jūlijam bija VARAM pakļautībā esoša neatkarīga valsts pārvaldes iestāde – Radiācijas drošības centrs. Atbilstoši 2009.gada 12.jūnija grozījumiem likumā „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” un Ministru kabineta 2009.gada 28.maija rīkojumam Nr.339 „Par Radiācijas drošības centra reorganizāciju” ar 2009.gada 1.jūliju Radiācijas drošības centrs tika iekļauts Valsts vides dienesta struktūrā.

VVD RDC finanšu līdzekļus veido dotācija no valsts budžeta līdzekļiem.

2.2. Regulatīvās iestādes neatkarības no citām iestādēm vai organizācijām nodrošināšana (6.panta 2.punkts)

Atbilstoši Ministru kabineta 2004.gada 23.novembra noteikumiem Nr.962 „Valsts vides dienesta nolikums”⁸ (turpmāk – VVD nolikums) Valsts vides dienests ir VARAM pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde. VVD RDC ir Valsts vides dienesta struktūrvienība un valsts pārvaldes aspektā un lēmumu pieņemšanā ir funkcionāli neatkarīga institūcija.

VVD RDC vieta valsts pārvaldes struktūrā:

Katru gadu VVD RDC gatavo pārskatu par paveikto un informācija tiek iekļauta kopējā Valsts vides dienesta pārskatā, kas tiek iesniegts VARAM un tiek ievietots Valsts vides dienesta tīmekļa vietnē⁹.

4.3. Juridisku pilnvaru, cilvēkresursu un finanšu resursu piešķiršana regulatīvajai iestādei (6.panta 3.punkts)

VVD RDC darbības pamats ir likums „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” un Ministru kabineta noteikumi, kā arī Latvijas starptautiskie līgumi.

VVD RDC veic Latvijas valsts uzraudzību un kontroli radiācijas drošības un kodoldrošības jomā, kā arī vienlaikus organizē un koordinē personāla, kuru darbs saistīts ar radiācijas drošību, apmācību, lai paaugstinātu radiācijas drošības līmeni valstī.

Lai kontrolētu normatīvo aktu prasību izpildi radiācijas drošības un kodoldrošības jomā, likumā „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” VVD RDC inspektoriem ir noteiktas tiesības:

1) pārbaudīt vietas, kur tiek veiktas darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, un ņemt paraugus uzraudzības mērķiem nepieciešamā daudzumā;

2) pieņemt lēmumus un dot atzinumus par situāciju radiācijas drošības un kodoldrošības jomā;

⁸ <https://likumi.lv/doc.php?id=97132>

⁹ <http://www.vvd.gov.lv/publikācijas-un-statistika/publiskie-parskati/>

3) izdot administratīvus aktus vadītājiem un operatoriem, kuru darbs saistīts ar jonizējošā starojuma avotiem, lai nepieļautu vai novērstu radiācijas drošības un kodoldrošības prasību pārkāpumus un paaugstinātu radiācijas drošības līmeni;

4) sastādīt protokolus (aktus) par pārbaudes rezultātiem;

5) izskatīt materiālus par radiācijas drošības un kodoldrošības normatīvo aktu pārkāpumiem un, ja nepieciešams, saukt vainīgās personas pie administratīvās atbildības vai veikt citas likumos un normatīvajos aktos paredzētās darbības.

Valsts funkciju nodrošināšanai ir izveidota akreditācijas sistēma, kas nosaka kritērijus institūciju akreditācijai, tai skaitā arī radiācijas drošības jomā. Piemēram, radioaktivitātes mērījumus un vides monitoringu var īstenot akreditētas institūcijas. Rezultātā VVD RDC savu funkciju īstenošanai ir iespējams piesaistīt akreditētu laboratoriju radioaktivitātes mērījumiem.

Atbilstoši VVD nolikuma 18.1. apakšpunktam, VVD t.sk. VVD RDC finanšu līdzekļus veido valsts budžeta līdzekļi. Katru gadu Latvijas likumdevējs – Latvijas Republikas Saeima apstiprina ikgadējo valsts budžetu, atbilstoši valsts budžetā noteiktajam finansējums tiek paredzēts arī VVD, t.sk. VVD RDC (gan atalgojumam, gan uzturēšanas pasākumiem un dažādiem pakalpojumiem). Atbilstoši Ministru kabineta 2017. gada 8., 12. un 14. septembra sēdēs izskatītajiem jautājumiem (prot. Nr. 44, 1. §, prot. Nr. 45, 53.§ un prot. Nr. 46, 3.§) VARAM tika atbalstīts papildu finansējums prioritārajam pasākumam “Vides uzraudzības stiprināšana (t. sk. algas inspektoriem)” 1,50 miljonu *euro* apmērā katru gadu.

Vienlaikus VVD RDC saņem starptautisko organizāciju un citu valstu atbalstu tehnisko resursu papildināšanai. Piemēram, VVD RDC pienākumu izpildei ir pieejamas arī mēriekārtas, kas ir saņemtas no Amerikas Savienotajām Valstīm, Beļģijas un Starptautiskās atomenerģijas aģentūras.

VVD RDC nodrošina radiācijas drošības un kodoldrošības uzraudzību un kontroli atbilstoši normatīvajiem aktiem, ievērojot pieejamos resursus un Latvijā esošos jonizējošā starojuma avotus (izmantojot diferencēto pieeju).

Ievērojot, ka Latvijā nav darbojošos kodoliekārtu un ir neliels skaits to darbību, kuru rezultātā rodas radioaktīvie atkritumi, tad Latvijā nav iespēju pilnvērtīgi apgūt praksi kodoldrošības un radiācijas drošības jautājumos, un ir nepieciešams iegūt papildus zināšanas radiācijas drošībā. Latvijas eksperti aktīvi iesaistās dažādos starptautiskos projektos, papildinot zināšanas radiācijas drošības jautājumos, tai skaitā radioaktīvo atkritumu drošai apsaimniekošanai.

Papildus, lai veicinātu VVD RDC personāla kvalifikācijas uzlabošanu un vienotas pieejas veicināšanu prasību īstenošanā, VVD RDC 2016.-2018.gadā ir pilnveidojis kvalitātes vadības sistēmu VVD RDC, izstrādājot virkni iekšējo vadlīniju (t.sk. pārbaucēju veikšanai, licencēšanai/reģistrēšanai, lēmumu

pieņemšanai radiometriskās kontroles īstenošanā, apmācību moduli, rīcība vietēja mēroga radiācijas avāriju gadījumos, kvalitātes vadības rokasgrāmata).

5. Licences turētāji (7.pants)

Licenču izsniegšanas sistēma Latvijā ir izveidota, ņemot vērā ES normatīvo aktu prasības un Starptautiskās atomenerģijas aģentūras rekomendācijas. Likums „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” nosaka, ka no 2016.gada 1.janvāra jebkura darbība ar jonizējošā starojuma avotiem ir licencējama vai reģistrējama. Vienlaikus likums nosaka licencējamās darbības ar jonizējošā starojuma avotiem. Savukārt līdz 2015.gada beigām tika izsniegtas speciālās atļaujas (licences) un atļaujas darbībām ar jonizējošā starojuma avotiem, kuras ir spēkā līdz to darbības termiņa beigām.

Darbības ar augstākas radioaktivitātes jonizējošā starojuma avotiem ir licencējamās darbības.

Latvijas normatīvie akti nosaka:

1) kritērijus, kas jāievēro, lai pieprasītu licenci darbībām ar jonizējošā starojuma avotiem;

2) licenču izsniegšanas kārtību.

Licences darbībām ar jonizējošā starojuma avotiem izsniedz VVD RDC. Licencē VVD RDC nosaka, kādas darbības ir atļautas, kā arī nosacījumus šīm darbībām. Par licences izsniegšanu tiek maksāta valsts nodeva, kuru ieskaita valsts pamatbudžetā. Valsts nodevas apmērs un maksāšanas kārtība noteikta Ministru kabineta noteikumos.

Darbību ar jonizējošā starojuma avotiem licencēšanas sistēmu nosaka MK noteikumi Nr.752. MK noteikumos Nr.752 ir iekļautas atsevišķas tiesību normas no Direktīvas 2011/70/Euratom, kā arī no:

1) Padomes 1990. gada 4. decembra Direktīvas 90/641/Euratom par to pie personāla nepiederošu darba ņēmēju darba aizsardzību, kuri, darbojoties kontrolētajās zonās, ir pakļauti jonizējošā starojuma riskam;

2) Padomes 1996. gada 13. maija Direktīvas 96/29/Euratom, kas nosaka drošības pamatstandartus darba ņēmēju un iedzīvotāju veselības aizsardzībai pret jonizējošā starojuma radītajām briesmām;

3) Padomes 1997. gada 30. jūnija Direktīvas 97/43/Euratom, ar ko paredz personu veselības aizsardzību pret jonizējošā starojuma kaitīgo iedarbību saistībā ar ārstnieciski diagnostisko apstarošanu un atceļ Direktīvu 84/466/Euratom;

4) Padomes 2003. gada 22. decembra Direktīvas 2003/122/Euratom par slēgtu augstas radioaktivitātes starojuma avotu un bezīpašnieka jonizējošā starojuma avotu kontroli;

5) Padomes 2006. gada 20. novembra Direktīvas 2006/117/Euratom par radioaktīvo atkritumu un lietotās kodoldegvielas pārvadājumu uzraudzību un kontroli;

6) Padomes 2009. gada 25. jūnija Direktīvas 2009/71/Euratom, ar ko izveido Kopienas kodoliekārtu kodoldrošības pamatstruktūru (turpmāk – Direktīva 2011/71/Euratom);

7) Padomes 2013. gada 5. decembra Direktīvas 2013/59/Euratom, ar ko nosaka drošības pamatstandartus aizsardzībai pret jonizējošā starojuma radītajiem draudiem un atceļ Direktīvu 89/618/Euratom, Direktīvu 90/641/Euratom, Direktīvu 96/29/Euratom, Direktīvu 97/43/Euratom un Direktīvu 2003/122/Euratom (turpmāk – Direktīva 2013/59/Euratom).

Valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu licencēšanas kārtība:

Atbilstoši likumam „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” kodoliekārtas un radioaktīvo atkritumu apglabāšanas un pārvaldības objekti ir valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekti.

Likums „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” nosaka, kādiem objektiem ir nepieciešams veikt ietekmes uz vidi novērtējumu. Ja valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā ir veikts ietekmes uz vidi novērtējums, saskaņā ar likumu „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” lēmumu akceptēt darbību, balstoties uz ietekmes uz vidi novērtējuma ziņojumu, ar ikreizēju rīkojumu pieņem Ministru kabinets.

Ministru kabineta 2015.gada 24.novembra noteikumi Nr.661 „Ar radiācijas drošību saistīto būvju būvnoteikumi” (turpmāk – MK noteikumi Nr.661) nosaka ar radiācijas drošību saistītas būves vai tās daļas (atsevišķi valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekti) būvniecības procesa kārtību, būvniecības procesā iesaistītās institūcijas un citu ar būvniecību saistītu kārtību. Valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta, kurš atbilst šajos noteikumos noteiktajiem kritērijiem, būvatļauju (izvirzot projektēšanas nosacījumus) izsniedz un būvprojektu akceptē (tai skaitā ievērojot radiācijas drošības prasības) Valsts vides dienests.

Lai saņemtu licenci valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta (tai skaitā radioaktīvo atkritumu pārvaldības objekta) izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā, iesnieguma iesniedzējs iesniedz VVD RDC iesniegumu. VVD RDC konsultējas ar Radiācijas drošības padomi par šādu objektu izveidošanas lietderīgumu, analizē plānoto pārmaiņu iespējamo ietekmi uz radiācijas drošību un kodoldrošību, izvērtē, vai pozitīvais rezultāts, ko sasniegs operators, pārsniegs kopējo negatīvo ietekmi.

VVD RDC izsniedz licenci valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā šādā secībā:

1. izsniedz licenci projektēšanai jauna valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā. Ja valsts nozīmes

jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā nepieciešams ietekmes uz vidi novērtējums, to veic pirms iesnieguma iesniegšanas licences izsniegšanai. Šajā gadījumā VVD RDC pieprasa vietējai pašvaldībai, kuras teritorijā paredzēts būvēt attiecīgo valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu, informāciju par plānotā valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta būvniecības atbilstību vietējās pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem;

2. izsniedz licenci būvniecībai jauna valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā pēc tam, kad izvērtēts projekts valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā;

3. pieņem jaunu vai būtiski pārmainītu valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu un izsniedz licenci ekspluatācijas parametru pārbaudēm pirms objekta izmantošanas;

4. izsniedz licenci jauna valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta darbībai vai darbības atsākšanai būtiski pārmainītā objektā (ekspluatācijas licenci).

Ja valsts nozīmes objekta būvniecība noris saskaņā ar MK noteikumiem Nr.661, tad iepriekš minētā (1. un 2.punkts) VVD RDC licence atsevišķi nav nepieciešama, jo VVD RDC ir Valsts vides dienesta struktūrvienība un piedalās būvatļaujas izsniegšanā (izvirzot projektēšanas nosacījumus) un būvprojekta akceptēšanā.

Lēmuma pieņemšanas termiņš par licences saņemšanu nedrīkst būt ilgāks par 60 dienām. VVD RDC licences derīguma termiņu nosaka līdz četriem gadiem valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta projektēšanai, un līdz 10 gadiem valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta būvniecībai.

VVD RDC piecu darbdienu laikā informē iedzīvotājus par to, ka ir pieprasīta licence valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā, ievietojot Valsts vides dienesta tīmekļa vietnē informāciju par iesniedzēja nosaukumu, darbības nosaukumu un tās veikšanas vietas adresi, vietu un laiku, kur iespējams iepazīties ar iesniegumā ietvertu informāciju, tai skaitā iesniegtajiem papildu materiāliem.

Iesniedzējs pēc iesnieguma un visu tam pievienoto dokumentu iesniegšanas VVD RDC publicē paziņojumu par paredzēto darbību vismaz vienā attiecīgās pašvaldības izdotajā laikrakstā vai citā vietējā laikrakstā. Tāpat iesniedzējs nosūta paziņojumu attiecīgajai pašvaldībai, kā arī personām, kurām piederoši vai valdījumā esoši nekustamie īpašumi robežojas ar plānotā vai esošā valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta atrašanās vietu vai atrodas tā tiešas ietekmes zonā. Paziņojumā par paredzēto darbību iesniedzējs norāda iesniedzēja nosaukumu, darbības nosaukumu un tās veikšanas vietas adresi, esošo vai paredzamo darbību ar jonizējošā starojuma avotiem vietu, kā arī iespējamai ietekmei pakļautās

teritorijas, vietu, kur sabiedrība var iepazīties ar licences iesniegumu un tam pievienotajiem dokumentiem, datumu, līdz kuram sabiedrība var iesniegt VVD RDC rakstiskus priekšlikumus. Sabiedrība 30 dienu laikā pēc minētā paziņojuma publicēšanas dienas var rakstiski iesniegt VVD RDC savus priekšlikumus vai viedokli par licences izsniegšanu vai tās nosacījumiem.

Pieprasot licenci projektēšanai jauna valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā, iesniedzējs rīko sabiedrisko apspriešanu un paziņojumā papildus norāda sabiedriskās apspriešanas norises vietu un laiku. Sabiedriskajai apspriešanai iesniedzējs sagatavo nepieciešamos apskates materiālus un attiecīgu dokumentu kopijas, ja tie nesatur ierobežotas pieejamības informāciju un informāciju, kas atbilstoši normatīvajiem aktiem atzīta par valsts noslēpumu. Sabiedriskajai apspriešanai apskates materiālu un dokumentu kopijas vismaz 7 darbdienu pirms sabiedriskās apspriešanas izvieto tās pašvaldības domes un pagasta vai pilsētas pārvaldes ēkā, kuras teritorijā paredzēts būvēt attiecīgo valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu vai kur tas atrodas, kā arī apspriešanai paredzētos materiālus elektroniski iesniedz pašvaldībai ievietošanai pašvaldības tīmekļa vietnē.

VVD RDC izskata un izmanto licences nosacījumu sagatavošanai sabiedriskās apspriešanas laikā izteiktos un rakstiski iesniegtos priekšlikumus par licences izsniegšanas nosacījumiem. Ja sabiedrība izsaka priekšlikumu neizsniegt licenci, VVD RDC izvērtē un izsniedz licenci vai pieņem pamatotu lēmumu par atteikumu izsniegt licenci tikai pēc tam, kad iesniedzējam ir dota iespēja ne mazāk kā 14 dienu laikā rakstiski izteikt savu skaidrojumu.

Pēc lēmuma pieņemšanas par licences izsniegšanu vai atteikumu izsniegt licenci VVD RDC piecu darbdienu laikā par to rakstiski informē pašvaldību, kuras teritorijā paredzēts izveidot valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu vai veikt būtiskas pārmaiņas tajā, un publicē pašvaldības izdotajā laikrakstā vai, ja tāda nav, citā vietējā laikrakstā lēmumu par licences izsniegšanu. VVD RDC informāciju par pieņemto lēmumu pašvaldībai iesniedz arī elektroniski, un pašvaldība šo informāciju ievieto pašvaldības tīmekļa vietnē.

Lai atkārtoti saņemtu licenci ekspluatācijai, operators iesniedz VVD RDC iesniegumu vismaz trīs mēnešus pirms licences darbības termiņa beigām. Licences derīguma termiņš ir 10 gadi.

5.1. Licences turētāja (operatora) atbildība (7.panta 1.punkts)

Par radiācijas drošību operatora kontrolētajā zonā ir atbildīgs operators. Operatora atbildība par radiācijas drošību un kodoldrošību tā kontrolētajā zonā ir noteikta likumā „Par radiācijas drošību un kodoldrošību”. Pirms tiek uzsāktas darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, juridiskā persona norīko darbu vadītāju un pilnvaro viņu sagatavot un likumā noteiktajā kārtībā iesniegt iesniegumu licences saņemšanai. Pēc licences saņemšanas iesniedzējs tiek atzīts par operatoru

un ir atbildīgs par radiācijas drošību un kodoldrošību tā kontrolētajā zonā. Tādejādi operatoram ir deleģēta atbildība par drošību.

Operators, kas pārkāpis normatīvajos aktos noteiktās prasības, jebkurai cietušajai personai atlīdzina ar jonizējošā starojuma avotiem saistīto darbību rezultātā nodarītos zaudējumus cilvēku veselībai un mantai, kā arī videi. Operatoram ir tiesības vērst regresa prasību pret personu, kura vainīga zaudējumu nodarīšanā. Ja, veicot darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, ir piesārņota vide, būves, iekārtas vai transportlīdzekļi, operators par saviem līdzekļiem nodrošina vides, būvju, iekārtu un transportlīdzekļu attīrīšanu, lai piesārņojums turpmāk neapdraudētu vidi, darbinieku un iedzīvotāju dzīvību, veselību vai mantu, dzīvnieku dzīvību un veselību, kā arī sedz visus nepieciešamos paraugu ņemšanas un izpētes izdevumus.

Operators atlīdzina visus avārijas radītos zaudējumus. MK noteikumu Nr.752 5.pielikumā „Civiltiesiskās atbildības apdrošinājuma minimālā summa” ir noteiktas operatora civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas minimālās summas.

5.2. Licences turētāja pienākums regulāri novērtēt un pārbaudīt, un uzlabot radioaktīvo atkritumu pārvaldības objektu un darbību ar radioaktīvajiem atkritumiem drošību (7.panta 2. un 3.punkts)

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr.752 un MK 2002.gada 9.aprīļa noteikumiem Nr.149 „Noteikumi par aizsardzību pret jonizējošo starojumu” (turpmāk – MK noteikumi Nr.149), lai saņemtu licenci, operatoram jānodrošina kvalitātes nodrošināšanas programmas izstrādi.

Lai nodrošinātu aizsardzības pasākumu izpildi, operators sadarbībā ar darbu vadītāju un radiācijas drošības ekspertu vai radiācijas drošības un kodoldrošības ekspertu izstrādā kvalitātes nodrošināšanas programmu jonizējošā starojuma avota testēšanā, lietošanā, uzglabāšanā un pārbaudē, kurā iekļauj prasības un to izpildes kontroli saistībā ar:

1) uzskaites un reģistrācijas ierakstiem, ierakstu identifikāciju, apkopošanu, indeksāciju, informācijas aktualizāciju un labošanu;

2) pasūtījumu un iepirkumu kontroli, arī piegādātāja novērtēšanu un izvēli, normatīvo aktu prasības iepirkumiem, prasības pasūtījumu un iepirkumu dokumentācijai un kvalitāti apliecinošajiem dokumentiem, kā arī iepirkumu pārbaudēm;

3) testēšanā lietojamiem mērinstrumentiem;

4) testēšanas iekārtām, to kalibrēšanu, regulēšanu un remontu;

5) testējamā materiāla un izstrādājumu marķēšanu;

6) pārbažu un testēšanas pierakstiem;

7) neatbilstības kvalitātes prasībām atklāšanu un dokumentāciju;

8) neatbilstošo elementu marķēšanu, to izņemšanu no sistēmas un remontu vai aizvietošanu ar citiem elementiem;

9) darbinieku apmācību, arī apmācības programmu izveidošanu un darbinieku kvalifikācijas pārbaudēm;

10) pakalpojumu sniedzēju uzraudzīšanu;

11) regulārām no ekspluatācijas neatkarīgām pārbaudēm (pieaicinot attiecīgās institūcijas vai neatkarīgas iestādes ekspertus);

12) iepriekš minēto prasību un to izpildes dokumentu sagatavošanu, apstiprināšanu, reģistrēšanu, uzskaiti, glabāšanu un arhivēšanu, kā arī grozījumiem tajos.

Lai izpildītu kvalitātes nodrošināšanas programmā noteiktās prasības, operators paredz nepieciešamos finanšu resursus aizsardzības pasākumu veikšanai un regulāri inventarizē un pārbauda materiālos resursus.

Operators kvalitātes nodrošināšanas programmu saskaņo ar VVD RDC.

Ja operators veic darbības ar valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektiem (tai skaitā radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objektu), nepieciešams ar Drošības policiju saskaņots fiziskās aizsardzības pasākumu plāns.

Lai novērtētu kvalitātes nodrošināšanas programmas efektivitāti un paredzamo apstarošanu radiācijas avārijas gadījumā, MK noteikumi Nr.149 nosaka, ka operatora kontrolētās zonas pārraudzības zonā (teritorija ārpus kontroles zonas, kurā jonizējošā starojuma doza var pārsniegt efektīvās dozas pamatlimitu 1 mSv gadā) kontrolē radioaktīvo piesārņojumu un jonizējošo starojumu.

MK noteikumi Nr.129 paredz nosacījumus apglabāto radioaktīvo atkritumu ilgtermiņa drošības novērtējumam, tai skaitā sabiedrības informēšanas pasākumus. Radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objekta ilgtermiņa drošības novērtējumu operators veic:

1. pirms radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objekta izveides;

2. pirms grozījumu veikšanas licencē sakarā ar būtiskām izmaiņām radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objekta darbībā. Ja būtiskām izmaiņām radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objekta darbībā ir veikts ietekmes uz vidi novērtējums un no paredzētās darbības akcepta nav pagājuši 10 gadi, tad ilgtermiņa drošības novērtējumu atsevišķi var neveikt;

3. reizi 10 gados pirms iesnieguma iesniegšanas licences saņemšanai objekta ekspluatācijai;

4. pirms radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objekta slēgšanas.

Atbilstoši Ministru kabineta 2003.gada 8.aprīļa noteikumiem Nr.152 „Prasības attiecībā uz sagatavotību radiācijas avārijai un rīcību šādas avārijas gadījumā” (turpmāk – MK noteikumi Nr.152) operators objektā, kas varētu

izraisīt radiācijas avārijas kaitējumu, izstrādā plānu sagatavošanai radiācijas avārijām un rīcībai radiācijas avārijas gadījumā. Rīcības plāns paredz aizsardzības pasākumus, lai:

1. samazinātu radiācijas avārijas rašanās iespēju un avārijas sekas, paredzot aizsardzības pasākumus arī iedzīvotājiem, kurus var apdraudēt radiācijas avārija;
2. novērstu vai maksimāli samazinātu tūlītēju radiācijas avārijas kaitējumu;
3. samazinātu vēlīnā radiācijas avārijas kaitējuma rašanās varbūtību (kaitējuma rašanās varbūtība ir proporcionāla saņemtajai jonizējošā starojuma dozai, kaitējuma smagums nav atkarīgs no saņemtās jonizējošā starojuma dozas lieluma).

Operators saskaņo rīcības plānu ar VVD RDC, vietējo pašvaldību un VUGD, ja radiācijas avārijas sekas var ietekmēt iedzīvotājus un vidi ārpus operatora kontrolētās zonas (t.sk. radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objektam).

Tādus valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektus kā Salaspils kodolreaktoru un glabātavu „Radons” VVD RDC inspektori apseko četras reizes gadā.

5.3. Licences turētāja pienākums izveidot un ieviest pārvaldības sistēmas (7.panta 4.punkts)

Saskaņā ar likumu „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” darbības ar jonizējošā starojuma avotiem ir pieļaujamas, ja tiek ievēroti radiācijas drošības un kodoldrošības principi:

- 1) cilvēki un vide drīkst saņemt tikai tādu jonizējošā starojuma dozu, kas nepārsniedz noteiktos dozu limitus;
- 2) sasniegtais pozitīvais rezultāts pārsniedz negatīvo ietekmi vai zaudējumus, ko rada darbības ar jonizējošā starojuma avotiem;
- 3) ņemot vērā ekonomiskos un sociālos faktorus, kā arī tehnisko līdzekļu iespējas, izraudzīti optimāli radiācijas drošības pasākumi, lai apstarošanas līmenis būtu saprātīgi zems un nepārsniegtu noteiktos dozu limitus;
- 4) operators ir apdrošinājis civiltiesisko atbildību par savas darbības vai bezdarbības dēļ nodarītu kaitējumu trešās personas dzīvībai un veselībai vai tās mantai vai videi;
- 5) darbības ar jonizējošā starojuma avotiem (t.sk. radioaktīvo atkritumu pārvaldības un apglabāšanas objektu) tiek veiktas pēc licences saņemšanas.

Radiācijas drošības un kodoldrošības pamatprincipu ieviešana notiek saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem par aizsardzību pret jonizējošo starojumu un citiem normatīvajiem aktiem radiācijas drošības un kodoldrošības jomā.

Ziņojuma 3.2.sadaļā sniegta informācija par kvalitātes nodrošināšanas programmu, kuru ir nepieciešams izstrādāt katram operatoram, lai nodrošinātu drošas darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, tai skaitā radioaktīvajiem atkritumiem. Saskaņā ar MK noteikumiem Nr.129 kvalitātes nodrošināšanas programma radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objektam vismaz reizi gadā jāpārskata atbilstoši veiktajām darbībām un, ja nepieciešams, jāprecizē to. Tāpat radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objekta operatoram ir pienākums dokumentēt visas darbības ar radioaktīvajiem atkritumiem, kā arī radioaktīvo atkritumu radioaktivitāti un tilpumu un uzglabāt šo informāciju līdz valsts uzraudzības perioda beigām.

Citi operatora pienākumi izveidot un ieviest pārvaldības sistēmas, kurās par prioritāti ir noteikta radiācijas drošība, ir noteikti no likuma „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” izrietošajos Ministru kabineta noteikumos.

Vienlaikus VVD RDC ir izstrādājis vairākas vadlīnijas operatoriem, kas sniedz detalizētāku prasību aprakstu radiācijas drošībā (piemēram, darba vietas monitoringa veikšanai, eksperta atzinuma saturam, radiācijas drošības kvalitātes nodrošināšanas programmai) un veicina vienotas prakses ieviešanu operatoru pārvaldības sistēmā. Vadlīnijas tiek izstrādātas sadarbībā ar radiācijas drošības un kodoldrošības ekspertiem un operatoru pārstāvjiem un publicētas VVD tīmekļa vietnē (<http://www.vvd.gov.lv/strukturvienibas/radiacijas-drosibas-centrs/vadlinijas-operatoriem-darbam-ar-jonizejosa-starojuma-avotiem/>).

5.4. Licences turētāja pienākums paredzēt un uzturēt pietiekamus finanšu resursus un cilvēkresursus (7.panta 5.punkts)

Likums „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” nosaka, ka licences turētājs (operators), kura darbības ar jonizējošā starojuma avotiem rada radioaktīvos atkritumus, ir atbildīgs par radioaktīvo atkritumu pārvaldības izmaksu segšanu, un MK noteikumi Nr.129 nosaka, ka operators nodrošina finansiālos, tehniskos un darbinieku resursus drošām darbībām ar radioaktīvajiem atkritumiem un ar tiem saistītajiem materiāliem.

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr.149, lai izpildītu kvalitātes nodrošināšanas programmā noteiktās prasības, operators paredz nepieciešamos finanšu resursus aizsardzības pasākumu veikšanai un regulāri inventarizē un pārbauda materiālos resursus, kā arī nodrošina regulāru darbinieku apmācību.

Šie noteikumi paredz, ka operatora kontrolētajā zonā, kur veic darbības ar valsts nozīmes jonizējošā starojuma objektu (tai skaitā Salaspils kodolreaktoru un glabātavu „Radons”), operators izveido radiācijas drošības un kodoldrošības struktūrvienību, kas ir atbildīga tikai par darbībām ar jonizējošā starojuma avotiem. Radiācijas drošības un kodoldrošības struktūrvienībā ir darbu vadītājs un radiācijas drošības un kodoldrošības eksperts.

Ievērojot, ka par glabātavas „Radons” un Salaspils kodolreaktora apsaimniekošanu ir atbildīga valsts, tad šo objektu uzturēšana tiek nodrošināta no

valsts budžeta. Tāpat arī plānotās darbības glabātavā „Radons” (papildus radioaktīvo atkritumu tvertne un ilgtermiņa glabātavas būvniecība) un reaktora likvidēšana tiks nodrošināta, izmantojot valsts budžeta finansējumu.

6. Zināšanas un prasmes radioaktīvo atkritumu pārvaldības jomā (8.pants)

Prasības attiecībā uz ekspertīzi un prasmēm radioaktīvo atkritumu pārvaldības jomā ir noteiktas likumā „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” un no šī likuma izrietošajos Ministru kabineta noteikumos.

Atbilstoši MK noteikumu Nr.752 prasībām, lai saņemtu licenci, licences iesnieguma iesniedzējs nodrošina darbinieku un darba vadītāja kvalifikācijas atbilstību veicamajiem pienākumiem.

Normatīvajos aktos noteikto prasību izpildi attiecībā uz apmācībām nodrošina VVD RDC, operators un darbu vadītājs:

1) VVD RDC saskaņā ar likumu „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” organizē un koordinē to inspektoru un darbu vadītāju apmācību, kuru darbs saistīts ar radiācijas drošību, kā arī veicina šo darbu izpildītāju apmācību, informē personas, kas vada darbus ar jonizējošā starojuma avotiem, par radiācijas drošību reglamentējošiem normatīvajiem aktiem un rekomendācijām radiācijas drošības līmeņa paaugstināšanai. VVD RDC piedalās radiācijas drošības ekspertu, radiācijas drošības un kodoldrošības ekspertu un darbu vadītāju apmācībā.

2) Operators nodrošina darba vadītāja apmācību radiācijas drošības jautājumos izglītības iestādes izstrādātas kursu programmas ietvaros – ne retāk kā reizi piecos gados noteikumos noteiktajos gadījumos, kā arī ārpuskārtas mācības un zināšanu pārbaudi, ja mainās darba vai amata pienākumi, kā arī tiek ieviesta jauna aparatūra vai jauna procedūra darbā ar jonizējošā starojuma avotiem.

Operators nodrošina darbinieka instruktāžu par radiācijas drošības jautājumiem ne retāk kā vienu reizi gadā, apmācību radiācijas drošības jautājumos izglītības iestādes izstrādātas kursu programmas ietvaros ne retāk kā reizi piecos gados, kā arī ārpuskārtas mācības un zināšanu pārbaudi, ja mainās darba vai amata pienākumi, tiek ieviesta jauna aparatūra vai jauna procedūra darbā ar jonizējošā starojuma avotiem.

3) Saskaņā ar likuma „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” prasībām darbus ar jonizējošā starojuma avotiem vada operatora pilnvarots darbu vadītājs. Darbu vadītājam ir jābūt atbilstošam zināšanu līmenim, lai veiktu fizikālos, tehniskos vai radioķīmiskos mērījumus, novērtētu jonizējošā starojuma dozas un efektīvi aizsargātu darbiniekus un iedzīvotājus pret jonizējošo starojumu, pareizi izmantojot aizsardzības līdzekļus. Darbu vadītājs nodrošina, lai personas, kuras veic darbības ar jonizējošā starojuma avotiem, būtu pietiekami apmācītas

aizsardzības pasākumu veikšanai, pārzinātu apstākļus un normatīvo aktu prasības, kā arī būtu informētas par iespējamo risku, kas saistīts ar šiem darbiem.

Eksperti un speciālisti radiācijas drošības jomā pamatizglītību un papildus apmācības iegūst vienā no trijām Latvijas augstskolām – Latvijas Universitātē (fizika, ķīmija), Rīgas Tehniskajā universitātē (medicīnas fizika) un Rīgas Stradiņa universitātē (medicīna).

VVD RDC darbinieku apmācības tiek nodrošinātas, piedaloties dažādos Starptautiskās atomenerģijas aģentūras tehniskās sadarbības projektos. Tehniskās sadarbības projektu ietvaros tiek nodrošināta Latvijas pārstāvju dalība mācību semināros un pieredzes apmaiņas projektos, kas saistīti ar radiācijas drošību un kodoldrošību.

7. Finanšu resursi (9.pants)

Likums „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” un MK noteikumi Nr.129 nosaka, ka operators nodrošina nepieciešamos finanšu resursus radioaktīvo atkritumu apsaimniekošanai un ir atbildīgs par radioaktīvo atkritumu pārvaldības izmaksu segšanu.

Latvijā ir tikai viena glabātava „Radons”, kurā tiek ilgstoši glabāti un apglabāti radioaktīvie atkritumi. Ievērojot, ka Latvijā ikgadēji rodas ļoti neliels daudzums radioaktīvo atkritumu, un to, ka glabātava ir izveidota 1962.gadā, kā arī tajā ir apglabāti vēsturiskie atkritumi, tad glabātavas „Radons” apsaimniekošana tiek veikta no valsts budžeta. Finansējums tiek nodrošināts arī vides radiācijas monitoringa programmas īstenošanai. Katru gadu tiek vērtēts nepieciešamais finansējums glabātavas „Radons” apsaimniekošanai. Glabātavas „Radons” un Salaspils kodolreaktora apsaimniekošanu nodrošina viens operators – LVGMC, kuram no valsts budžeta ikgadēji piešķir finansējumu šo objektu apsaimniekošanai.

No valsts budžeta finansējuma tiek plānots finansēt arī divu radioaktīvo atkritumu tvertņu¹⁰ un ilgtermiņa glabātavas būvniecību glabātavā „Radons”, tāpat arī Salaspils kodolreaktora likvidēšanu. Finansējums pasākumiem radioaktīvo atkritumu pārvaldības sistēmas uzlabošanai ir atbalstīts no valsts budžeta līdzekļiem 2014.-2020.gadā. 2015.gadā no valsts budžeta ir piešķirts finansējums šo objektu tehnisko būvprojektu izstrādei un būvatļauju saņemšanai, kā arī glabātavas „Radons” ilgtermiņa drošības novērtējumam, un valsts budžetā ir iezīmēts finansējums turpmākajiem gadiem radioaktīvo atkritumu tvertnes un ilgtermiņa glabātavas būvniecībai. Vienlaikus 2015.gadā ir arī atbalstīts finansējums reaktora likvidēšanai (likvidēšanas darbiem) sākot no 2017.gada.

¹⁰ Ievērojot pašreizējo finansiālo situāciju, šobrīd tiek plānota tikai vienas radioaktīvo atkritumu tvertnes būvniecība.

Informācija par piešķirto valsts budžeta finansējumu nepieciešamajiem pasākumiem ir pieejama VPP2020 5. pielikumā. LVGMC 2018. gada sākumā izsludināja starptautisku iepirkumu "Jaunas radioaktīvo atkritumu tvertnes un ilgtermiņa glabātavas būvprojekta izstrāde un būvniecība radioaktīvo atkritumu glabātavā "Radons"" un starptautisku iepirkumu "Salaspils kodolreaktora likvidācija". Izvērtējot iepirkumu rezultātā saņemtos piedāvājumus, tika secināts, ka piedāvātās līgumcenas būtiski pārsniedz valsts budžetā pieejamo finansējumu, kas paredzēts, lai veiktu jaunas radioaktīvo atkritumu tvertnes un ilgtermiņa glabātavas būvprojekta izstrādi un būvniecību, kā arī lai veiktu Salaspils kodolreaktora likvidēšanu.

Pēc nepieciešamā finansējuma nodrošināšanas, Salaspils kodolreaktora likvidācijas un radīto atkritumu apglabāšanas radioaktīvo atkritumu glabātavā "Radons"" un arī pēc glabātavas „Radons” slēgšanas tiek plānots, ka tās apsaimniekošanu un uzraudzību nodrošinās valsts.

Lai arī operatoru, kuru darbības rezultātā rodas radioaktīvie atkritumi, skaits ir neliels, operatoriem ir jānodrošina nepieciešamo finansējumu šo atkritumu apsaimniekošanai objektā. Šie operatori arī sedz izmaksas, kas rodas transportējot atkritumus uz glabātavu „Radons”, kā arī sedz izmaksas, kas rodas sagatavojot radioaktīvos atkritumus apglabāšanai.

8. Sabiedrības informēšana (10.pants)

Likumā „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” ir noteiktas prasības informācijas nodrošināšanai sabiedrībai.

Saskaņā ar likumu „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” VVD RDC informē iedzīvotājus par to, ka ir pieprasīta licence valsts nozīmes jonizējošā starojuma objekta izveidošanai vai būtisku pārmaiņu veikšanai tajā, ievietojot informāciju Valsts vides dienesta tīmekļa vietnē.

Operators un darbu vadītājs ir atbildīgi par to, lai VVD RDC, kā arī citu valsts un pašvaldību institūciju darbinieki, kuru kompetencē ietilpst radiācijas drošības un kodoldrošības jautājumi, saņemtu informāciju par radiācijas drošības un kodoldrošības pasākumiem attiecīgajā objektā. Lai nodrošinātu darbinieku, mācekļu un studentu aizsardzību pret jonizējošo starojumu, kā arī lai nepieļautu radiācijas avārijas, operators nodrošina darbinieku, mācekļu un studentu informēšanu par iespējamo kaitējumu veselībai, ko var izraisīt darbs ar jonizējošā starojuma avotiem.

Radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objekta operators katru gadu līdz 31.janvārim informē pašvaldību, kuras teritorijā atrodas attiecīgais objekts, par iepriekšējā kalendāra gadā veiktajām pārmaiņām objektā saistībā ar radiācijas drošību, kā arī par monitoringa rezultātiem un plānotajiem pasākumiem. Šo informāciju operators ievieto arī savā tīmekļa vietnē. Informācija par Salaspils

kodolreaktoru un glabātavu “Radons” (t.sk. vides radiācijas monitoringa rezultāti) ir pieejama LVGMC tīmekļa vietnē (<https://www.meteo.lv/lapas/vide/radiacijas-objekti/radiacijas-objekti?id=2065&nid=1022>).

Sabiedrības informēšana tiek nodrošināta arī veicot ilgtermiņa drošības novērtējumu radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objektam, kuru īsteno pirms objekta izveides, pirms grozījumu veikšanas licencē sakarā ar būtiskām izmaiņām objekta darbībā, reizi 10 gados pirms iesnieguma iesniegšanas licences saņemšanai objekta ekspluatācijai un pirms objekta slēgšanas. Sabiedrība tiek informēta par drošības novērtējumu pirms tā uzsākšanas un arī pēc novērtējuma veikšanas. Pēc ilgtermiņa drošības novērtējuma tiek organizēta arī sabiedriskās apspriešanas sanāksme. 2016.gadā tika pabeigts glabātavas “Radons” ilgtermiņa drošības novērtējums, kura laikā tika sniegta informācija sabiedrībai, kā arī notika sabiedriskās apspriešanas sanāksme. Informācija par ilgtermiņa drošības novērtējumu pieejama LVGMC tīmekļa vietnē (<https://www.meteo.lv/lapas/vide/atkritumi/radioaktive-atkritumi/radioaktive-atkritumi?id=1114&nid=378>).

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr.149 VVD RDC veicina iedzīvotāju izglītošanu par radiācijas drošības un kodoldrošības jautājumiem un izplata informāciju par jaunākajām atziņām radiācijas drošības un kodoldrošības jomā.

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr.152 VUGD sadarbībā ar VVD RDC, izmantojot plašsaziņas līdzekļus, informē iedzīvotājus, kurus var apdraudēt radiācijas avārija, par veselības aizsardzības pasākumiem un rīcību radiācijas avārijas gadījumā. Informācijā ietver šādus jautājumus:

1. jonizējošais starojums un tā ietekme uz iedzīvotājiem un vidi;
2. radiācijas avārijas veidi, avārijas seku iespējamā ietekme uz iedzīvotājiem un vidi;
3. aizsardzības pasākumi un to īstenošanas metodes;
4. iedzīvotāju rīcība radiācijas avārijas gadījumā (arī joda profilakse), kā arī joda preparātu saņemšanas un iegādes iespējas;
5. kompetentās iestādes un komercsabiedrības, kuras var sniegt informāciju par radiācijas drošību.

Radiācijas avārijas gadījumā VUGD apziņo un brīdina iedzīvotājus, izmantojot plašsaziņas līdzekļus un civilās trauksmes un apziņošanas sistēmu. Pēc VVD RDC ieteikuma VUGD radiācijas avārijā cietušajiem iedzīvotājiem nekavējoties sniedz šādu informāciju: notikušās radiācijas avārijas veids, cēlonis (ja iespējams), mērogs un paredzamā attīstība, ieteicamie iedzīvotāju aizsardzības pasākumi (atkarībā no radiācijas avārijas veida), papildu aizsardzības pasākumi noteiktām iedzīvotāju grupām (ja nepieciešams).

VVD RDC Inspekcijas daļā ir Operatīvās brīdināšanas grupa, kas strādā nepārtrauktā režīmā, lai nodrošinātu radiācijas avāriju un kodolnegadījumu

izziņošanas 24 stundu operatīvo gatavību. Grupa nodrošina iespēju jebkurā diennakts stundā saņemt konsultācijas radiācijas drošības jautājumos un vajadzības gadījumos organizē VVD RDC operatīvās reaģēšanas vienības sasaukšanu.

Radiācijas situācijas nepārtrauktai novērošanai valstī tiešsaistes (*on-line*) režīmā tiek darbināta 20 jaunas automātiskās gamma starojuma monitoringa stacijas (Baldonē (2.stacijas), Balvos, Daugavpilī (2 stacijas), Demenē, Silenē, Medumos, Jūrmalā, Jelgavā, Liepājā, Madonā, Rēzeknē, Rucavā, Salacgrīvā, Salaspilī, Talsos, Valmierā, Rīga un Ventspilī), viena tiešsaistes režīmā darbojošās aerosolu monitoringa stacija (Daugavpilī), divas ūdens radiācijas monitoringa stacijas un viena autonomā jeb pārvietojamā radiācijas monitoringa stacija.

Šīs stacijas nodrošina gamma starojuma dozas jaudas un spektru mērījumus. Mērījumi tiek veikti ar 10 minūšu intervālu. Mērījumu dati automātiski tiek savākti un analizēti Oracle datu bāzē, nosakot ekvivalento dozas jaudu (nSv/h (nanozīverti stundā)). Dati par ekvivalento dozas jaudu sistemātiski un regulāri tiek nosūtīti uz ECURIE/EURDEP (European Community Urgent Radiological Information Exchange /European radiological data exchange platform) datu bāzi, kur tie kopā ar pārējo Eiropas valstu gamma monitoringa datiem redzami EURDEP publiskajā vietnē: <http://eurdep.jrc.europa.eu> sadaļā Public EURDEP Map. Vienlaikus dati ir pieejami arī VVD tīmekļa vietnē <http://www.vvd.gov.lv/kontrole/radiacijas-drosibas-kontrole/radiacijas-limenis-latvija/>

Atbilstoši Ministru kabineta 2009.gada 17.februāra noteikumiem Nr.158 „Noteikumi par prasībām attiecībā uz vides monitoringu un tā veikšanas kārtību, piesārņojošo vielu reģistra izveidi un informācijas pieejamību sabiedrībai” valsts institūcija sagatavo un ievieto iestādes tīmekļa vietnē gada pārskatu par veiktā valsts monitoringa rezultātiem. Ievērojot, ka VVD RDC nodrošina automātisko gamma starojuma monitoringa staciju sistēmas darbību, tad VVD RDC katru gadu sagatavo pārskatu par veikto monitoringu un ievieto VVD tīmekļa vietnē (<http://www.vvd.gov.lv/normativie-akti-un-planosanas-dokumenti/vides-monitoringa-programmas/>).

Savukārt LVGMC vides monitoringa programmas ietvaros īsteno arī virszemes ūdeņu un pazemes ūdeņu radiācijas monitoringa programmu, kuras rezultāti tiek publicēti LVGMC tīmekļa vietnē.

Atbilstoši VVD nolikumam Valsts vides dienests informē sabiedrību par dienesta darbību un sniedz sabiedrībai dienesta rīcībā esošo vides informāciju. Valsts vides dienests reizi gadā sagatavo pārskatu par dienesta funkciju izpildi un dienestam piešķirto valsts budžeta līdzekļu izlietojumu, un ievieto šo pārskatu dienesta tīmekļa vietnē.

9. Valsts programma (11. un 12.pants)

Šobrīd Latvijā tiek nodrošināta maksimāli droša un atbildīga radioaktīvo atkritumu apsaimniekošana un pārvaldība.

2003.gada 26.jūnijā Ministru kabinets ar rīkojumu Nr. 414 apstiprināja Radioaktīvo atkritumu glabāšanas koncepciju (pieejama tīmekļa vietnē - http://www.varam.gov.lv/lat/darbibas_veidi/radiacijas_drosiba/), kas paredz pasākumus radioaktīvo atkritumu pārvaldības sistēmas uzlabošanai, tai skaitā, papildus radioaktīvo atkritumu tvertņu¹¹ būvniecību glabātavā „Radons”, lai nodrošinātu visu Salaspils kodolreaktora likvidēšanas un demontāžas gaitā radušos radioaktīvo atkritumu apglabāšanu un nodrošinātu rezervi arī tiem radioaktīvajiem atkritumiem, kas radīsies no citām darbībām. Radioaktīvo atkritumu glabāšanas koncepcija ir Latvijas radioaktīvo atkritumu pārvaldības pašreizējā stratēģija (politika radioaktīvo atkritumu pārvaldībā) - politikas plānošanas dokuments, ar kuru ir noteikti galvenie sasniedzamie uzdevumi radioaktīvo atkritumu drošai pārvaldībai.

Programmas, kas apstiprināta ar Ministru kabineta 2017.gada 10. maija rīkojumu Nr.233 “Grozījumi Vides politikas pamatnostādnēs 2014.-2020. gadam”, mērķis ir nodrošināt videi un iedzīvotājiem drošu radioaktīvo atkritumu pārvaldības sistēmas attīstību valstī.

Vispārīgie principi, kas noteikti Programmā, lai nodrošinātu, ka indivīdi, sabiedrība un vide tiek pietiekami aizsargāta no jonizējošā starojuma visos radioaktīvo atkritumu pārvaldības posmos:

- radioaktīvos atkritumus radīt pēc iespējas mazāk, cik tas ir saprātīgi praktiski iespējams (gan radioaktivitātes līmeņa, gan to apjoma ziņā);
- ņemt vērā radioaktīvo atkritumu rašanās un pārvaldības visu posmu savstarpējo saistību;
- nodrošināt indivīdu, sabiedrības un vides efektīvu aizsardzību, izvēloties piemērotas aizsardzības metodes, kuras saskaņotas ar Valsts vides dienesta Radiācijas drošības centru (turpmāk – VVD RDC) un ņemot vērā starptautiskos kritērijus un standartus;
- izvairīties no pārmērīgu apgrūtinājumu uzlikšanas un nodošanas nākamajām paaudzēm;
- radioaktīvos atkritumus apsaimniekot droši, tai skaitā ilgtermiņā ar pasīvās drošības elementiem;
- ievērot diferencētu pieeju īstenojot radioaktīvo atkritumu labas prakses pārvaldības pasākumus;

¹¹ Ievērojot pašreizējo finansiālo situāciju, šobrīd tiek plānota tikai vienas radioaktīvo atkritumu tvertnes būvniecība.

– radioaktīvo atkritumu radītājam jāsedz atkritumu apsaimniekošanas izdevumi.

Papildus VPP2020 ir noteikti politikas mērķi līdz 2020. gadam, kas paredz uzlabot ilgtermiņa drošību glabātavā „Radons” (t.sk. papildus radioaktīvo atkritumu tvertņu būvniecību), nodrošināt kodoldrošības un radioaktīvo atkritumu sistēmas Latvijā novērtējumu (starptautisko līgumu izpildei), kā arī glabātavas „Radons” ilgtermiņa drošības izvērtējumu.

Tāpat arī likums „Par radiācijas drošību un kodoldrošību” un uz tā pamata izdotie MK noteikumi Nr.129 un citi Ministru kabineta noteikumi nosaka prasības darbībām ar radioaktīvajiem atkritumiem un ar tiem saistītajiem materiāliem.

Informācija par radioaktīvo atkritumu klasifikāciju ir noteikta MK noteikumos Nr.129. Atbilstoši pussabrukšanas periodam radioaktīvos atkritumus iedala:

1) Radioaktīvie atkritumi, kuru pussabrukšanas periods nepārsniedz 30 dienas un kuros pēc radionuklīdu sabrukšanas nerodas ilgdzīvojoši meitas produkti (īsdzīvojošie radioaktīvie atkritumi);

2) Radioaktīvie atkritumi, kuru pussabrukšanas periods pārsniedz 30 dienas vai kuros pēc radionuklīdu sabrukšanas rodas ilgdzīvojoši meitas produkti (ilgdzīvojošie radioaktīvie atkritumi).

Atbilstoši siltuma izdalīšanās jaudai radioaktīvos atkritumus iedala:

1. Radioaktīvie atkritumi, kuriem radioaktīvās sabrukšanas rezultātā siltuma izdalīšanās jauda ir mazāka par 2 kW uz vienu kubikmetru radioaktīvo atkritumu (turpmāk - zemas un vidējas radioaktivitātes atkritumi);

2. Radioaktīvie atkritumi, kuriem radioaktīvās sabrukšanas rezultātā siltuma izdalīšanās jauda ir lielāka vai vienāda ar 2 kW uz vienu kubikmetru radioaktīvo atkritumu, tai skaitā lietotā kodoldegviela (augstas radioaktivitātes atkritumi).

Ziņojuma pielikumā ir iekļauta informācija par radioaktīvo atkritumu apjomiem glabātavā „Radons” atbilstoši Starptautiskās atomenerģijas aģentūras klasifikācijai.

Direktīvas 2011/70/Euratom 11.pants nosaka, ka dalībvalstis nodrošina savas lietotās kodoldegvielas un radioaktīvo atkritumu apsaimniekošanas valsts programmas īstenošanu, kuru attiecinā uz visu veidu lietoto kodoldegvielu un radioaktīvajiem atkritumiem, kas ir tās jurisdikcijā, un uz visiem lietotās kodoldegvielas un radioaktīvo atkritumu apsaimniekošanas posmiem no to rašanās līdz apglabāšanai. Latvija ir to valstu sarakstā, kurai atbilstoši Direktīvas 2011/70/Euratom 15.panta 2.punktam nav jāpārņem un jāīsteno Direktīvā 2011/70/Euratom noteiktais attiecībā uz lietoto kodoldegvielu.

Lai pārskatītu radioaktīvo atkritumu pārvaldības politiku, kā arī nodrošinātu Direktīvas 2011/70/Euratom 11. un 12.pantā noteikto, ar Ministru

kabineta 2017. gada 10. maija rīkojumu Nr.233 "Grozījumi Vides politikas pamatnostādņēs 2014.-2020. gadam" VPP2020 tika papildinātas ar 5. pielikumu "Radioaktīvo atkritumu pārvaldības programma", tajā iekļaujot aktuālāko informāciju un turpmākos plānus radioaktīvo atkritumu pārvaldības jomā. Programmai 2017.gadā veikts stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums atbilstoši likuma „Par ietekmes uz vidi novērtējumu” prasībām. Par izstrādāto Programmu un tās stratēģiskās ietekmes un vidi novērtējuma Vides pārskatu saņemts arī Vides pārraudzības valsts biroja 2017.gada 10. marta atzinums Nr.2.¹².

2017. gada 22. maijā Programma, atbilstoši Padomes 2011. gada 19. jūlija Direktīvas 2011/70/Euratom, ar ko izveido Kopienas sistēmu lietotās kodoldegvielas un radioaktīvo atkritumu atbildīgai un drošai apsaimniekošanai, 15. panta 4. punktam, tika iesniegta Eiropas Komisijai.

10. Pašnovērtējums un starptautiskais novērtējums (14. panta 3. punkts)

2019.gadā Latvijā plānots veikt starptautisko radiācijas drošības infrastruktūras novērtējumu atbilstoši Padomes 2009. gada 25. jūnija Direktīvai 2009/71/Euratom, ar ko izveido Kopienas kodoliekārtu kodoldrošības pamatstruktūru un radioaktīvo atkritumu pārvaldības sistēmas novērtējumu atbilstoši direktīvai 2011/70/Euratom, izmantojot piedāvātās Starptautiskās atomenerģijas aģentūras starptautisko ekspertu misijas - Integrated Regulatory Review Service (IRRS) un Integrated Review Service for Radioactive Waste and Spent Fuel Management, Decommissioning and Remediation (ARTEMIS). Novērtējumi tiks veikti Starptautiskās atomenerģijas aģentūras tehniskās sadarbības programmas Latvijas nacionālā projekta ietvaros, kuru īsteno VVD RDC.

Pirms starptautiskajiem novērtējumiem VVD RDC sadarbībā ar VARAM veic šo sistēmu pašnovērtējumu, izmantojot arī Starptautiskās atomenerģijas aģentūras programmu SARIS.

11. Nākotnes plāni, kā uzlabot radioaktīvo atkritumu drošu un atbildīgu pārvaldību

Lai arī turpmāk nākotnē nodrošinātu radioaktīvo atkritumu drošu un atbildīgu pārvaldību, ir jāveic nepieciešamās darbības lai nodrošinātu Salaspils kodolreaktora likvidēšanas pasākumu kopuma izpildi, kā arī jaunas radioaktīvo atkritumu tvertnes un ilgtermiņa glabātavas "Radons" projektēšanas un būvniecības.

¹² <http://www.vpvb.gov.lv/lv/strategiskais-ivn/atzinumi/?year=2017>

Ievērojot Direktīvas 2013/59/Euratom prasības jāturpina darbs pie normatīvo aktu pārskatīšanas, lai Latvijas tiesību aktos pilnībā pārņemtu visas direktīvas prasības.

2019.gadā atbilstoši Direktīvai 2009/71/Euratom Latvijā plānots veikt starptautisko radiācijas drošības infrastruktūras novērtējumu un radioaktīvo atkritumu pārvaldības sistēmas novērtējumu un lai nodrošinātu augstu drošības standartu sasniegšanu radioaktīvo atkritumu apsaimniekošanas jomā. Novērtējums tik veikts atbilstoši Direktīvai 2011/70/Euratom un tiks īstenots izmantojot piedāvātās Starptautiskās atomenerģijas aģentūras starptautisko ekspertu misijas - Integrated Regulatory Review Service (IRRS) un Integrated Review Service for Radioactive Waste and Spent Fuel Management, Decommissioning and Remediation (ARTEMIS).

Ir svarīgi arī turpmāk, nodrošināt iespēju Latvijas ekspertiem aktīvi iesaistīties dažādos starptautiskos projektos, papildinot zināšanas radiācijas drošības jautājumos, tai skaitā radioaktīvo atkritumu drošai apsaimniekošanai.

Kopsavilkums

Latvijā tiesību aktos ir noteiktas un tiek īstenotas prasības radioaktīvo atkritumu pārvaldībai, lai nodrošinātu, ka indivīdi, sabiedrība un vide tiek pietiekami aizsargāta no jonizējošā starojuma visos radioaktīvo atkritumu pārvaldības posmos.

Latvijā ir samērā neliels skaits to operatoru, kuru darbības rezultātā rodas radioaktīvie atkritumi, un rezultātā gadā rodas neliels apjoms radioaktīvo atkritumu, kuri tiek nogādāti glabātavā „Radons” (< 1 kubikmetrs). Lielākais radioaktīvo atkritumu apjoms tiks radīts, veicot Salaspils kodolreaktora (pētnieciskais) likvidēšana.

Latvijā atbilstoši Direktīvas 2011/70/Euratom definīcijai ir viens radioaktīvo atkritumu apglabāšanas objekts - glabātava „Radons”, kurā tiek nodrošināta ap 818 m³ radioaktīvo atkritumu apsaimniekošana.

Šobrīd Latvijai aktuāls uzdevums ir risināt jautājumu par Salaspils kodolreaktora likvidēšanu un plānoto objektu (radioaktīvo atkritumu tvertnes un ilgtermiņa glabātavas) būvniecību glabātavā „Radons”, kā arī turpināt risināt jautājumus saistībā ar VVD RDC kvalificēta personāla piesaistīšanu, finanšu resursu palielināšanu un kapacitātes celšanu.

Radioaktīvo atkritumu apjoms

Latvijā ir tikai viens radioaktīvo atkritumu pārvaldības objekts, kurā ir iespējams apglabāt radioaktīvos atkritumus un ilgstoši glabāt radioaktīvos atkritumus un lietošanā neesošus slēgtos starojuma avotus – radioaktīvo atkritumu glabātava „Radons”, Baldones novads.

Katru gadu Latvijā rodas ļoti neliels skaits radioaktīvo atkritumu – < 1 m3.

Aktuālā situācija radioaktīvo atkritumu glabātavā „Radons” (uz 01.01.2018.)

Radioaktīvo atkritumu veids	Apglabātais apjoms (m ³)	Glabāšanā esošais apjoms (m ³)
Zemas radioaktivitātes atkritumi (Low level waste (LLW))	Kopā apglabāti 818 m ³ radioaktīvo atkritumu (LLW un ILW), no tiem ~ 26 000 jonizējošā starojuma avoti (ILW)	1) 53 m ³ iecementēti radioaktīvie atkritumi
Vidējas radioaktivitātes atkritumi (Intermediate level waste (ILW))		2) 2,2 m ³ neiecementēti radioaktīvie atkritumi
Augstas radioaktivitātes atkritumi (High-level waste (HLW))	Nav	Nav

**2. Novērtētais plānoto radioaktīvo atkritumu apjoms
radioaktīvo atkritumu glabātavā „Radons” (papildus esošajiem
radioaktīvajiem atkritumiem)**

Radioaktīvo atkritumu veids	2020.gads		2030.gads		2040.gads	
	Apglabāts	Glabāšanā	Apglabāts	Glabāšanā	Apglabāts	Glabāšanā
Ļoti zemas radioaktivitātes atkritumi (Very low level waste (VLLW))	Nav plānots	Nav plānots	Nav plānots	Nav plānots	Nav plānots	Nav plānots
Zemas radioaktivitātes atkritumi (Low level waste (LLW))	Nav plānots	Nav plānots	1100 m ³ (t.sk.Salaspils kodolreaktora likvidēšanas rezultātā)	78 m ³ (no darbībām ar avotiem un Salaspils kodolreaktora likvidēšanas rezultātā)	1100 m ³ (t.sk.Salaspils kodolreaktora likvidēšanas rezultātā)	93 m ³ (no darbībām ar avotiem un Salaspils kodolreaktora likvidēšanas rezultātā)
Vidējas radioaktivitātes atkritumi (Intermediate level waste (ILW))	Nav plānots	~10,1 m ³ (no darbībām ar avotiem un Salaspils kodolreaktora likvidēšanas rezultātā)	Nav plānots	~14,1 m ³ (no darbībām ar avotiem un Salaspils kodolreaktora likvidēšanas rezultātā un no darbībām ar avotiem)	Nav plānots	~17,1 m ³ (no darbībām ar avotiem un Salaspils kodolreaktora likvidēšanas rezultātā un no darbībām ar avotiem)
Augstas radioaktivitātes atkritumi (High-level waste (HLW))	Nav plānots	Nav plānots	Nav plānots	Nav plānots	Nav plānots	Nav plānots